

MİLLİ EĞİTİMDE BİRKAÇ KRİTİK SORUN

Prof. Dr. Fatma VARİŞ

Bu yazıdaki saptamalar, birkaç önemli gözlemin okurlarla paylaşılması kadar, eğitim araştırmacılarına tartışma zemini oluşturmayı ve varsayımlar sergilemeyi de amaçlamaktadır.

Çoğu zaman eğitime bilimsel yaklaşım yapanlar, ormanın bütününe incelemeden, bir ağacın dalını veya yaprağını ele almaktadırlar; bu nedenle sorunları uygulama zeminine oturtmakta güçlük çekilmektedir. Burada, ormanın bütününe ilişkin gözlemlere yer verilmektedir.

Londra Üniversitesi mukayeseli eğitim profesörü King, geri kalmış ülkelerin, kalkınmış olanları en az elli yıl geriden izlediklerini söylemektedir. Bu ifadeyi kendi milli eğitimimize oluklaştırdığımızda, birincisi hızla değiştiğimiz için ve kezâ güncel teknoloji üretiminin transfer olanaklarını sürekli tartıştığımız için, pek yerinde bulmayabiliriz. Ancak, bir kısım milli eğitim karar ve uygulamalarında, başkalarını değilse, kendimizi 60-70 yıl geriden izlediğimizi dile getirirsek durumu fazla abartmış sayılmayız. Kafa ve kalbin, uygar, modern, mutlu ve rahat yaşayan insanların Türkiyesi için çalıştığı ilk yılların milli eğitiminde alınan çoğu kararların ve uygulamaların, bu gün yön ve öz değiştirdiğini somut örneklerle ortaya koymak mümkündür. Kuşkusuz, sosyo-kültürel dinamizm nedeniyle kendimizi tekrarlamamız hata olur; şu varki, dinamizm, dağulma ve keyfilğe değil, fakat, ideal olarak, gelişmeye yönlendirilmelidir. Türkiyenin geleceğini doğrudan etkileyen insan eğitiminde, yakın geçmişte alınan yoldan geriye gidilirse, bunun, yakın gelecekte yaratacağı sorunların giderilmesi güçleşir ve bu ara, eğitime yapılan yatırımlar telef olur.

Tersine işleyen karar ve uygulamalar nelerdir? Bu sorunun cevabını burada bütün kapsamıyla vermek güçtür; zira eğitimle doğrudan veya dolaylı olarak ilgilenen herkesin kendisine veya kurumuna yansıyan sorunları dile getirmesi mümkündür. Bu, tutum, envanterler aracılığıyla oluşan ciltler dolusu sorun kategorilerine götürür. Kuşkusuz bu

tertip araştırmalara da büyük ihtiyaç vardır. Aşağıda, yazarı uyaran birkaç gözleme yer verilmektedir.

Programlarda Okulu yetişkinler yönetir; geçmişten getirdikleri deneyimleriyle, öğretmen, kendi bilgi birikimini ve geç-
düne dönüklük mişte kazandığı davranışları yansıtır öğrencilerine; ders kitapları ve öğrenim materyalleri, insanoğunun, tarihin karanlıklarından bu yana, biriktirip düzenlediği bilgiyi sunar öğrencilere. Buna göre, geleceğe dönük ve yakın olan, geleceğe doğru yol alan genç kuşakları, okul, etkinliklerinin geçmişe dönüklüğu nedeniyle geçmişte yaşamaya zorlamaktadır. Bu olgu, bir taraftan eğitim gören gençleri, bugün ve gelecek hakkında tesadüfi bilgilerle itmekte, diğer yandan da okulun, toplum dinamizmine göre geride kalmasına neden olmaktadır. Kuşkusuz, öğrencilerin birikmiş bilgiyi öğrenmeden yeni bilgi üretmelerini beklemek gerçekçi olmaz. şu varki, çocuklarımıza dünün yanında, bugünü analiz etme, olayları kavrama yeteneği kazandırmak ve geleceğe dönük projeler üzerinde çalışmalarını sağlamak ta gerekir. Öğrencinin birikmiş bilgi içeriğini bu güne bağlaması, öğrenme kuramları açısından olduğu kadar çocuğun kitle yayın araçlarından nasıl olsa edindiği bilgiyi sentezlemek yönünden de önem taşır. Nerede kaldıki çocuğun bu günü incelemesi, yalnızca sosyal durum ve sorunları tartışması ile sınırlanamaz. Örgün eğitimde çocuk, fen dahil bütün konulardaki gelişmeleri okulda izleyebilmelidir. İnsanoğlu geçmişe değil fakat geleceğe doğru yaşamaktadır. Okul, yarına doğru akan yaşamı, realiteye aykırı yöne çevirmeye çalışmakla öğrenmeyi sıkıntılı hale getirmektedir.

Örgün eğitimde öğrenciye, birikmiş bilgi kadar, bu günkü koşulların yorumu ve geleceğe dönük yaratıcı projeler üzerinde çalışma şansı verilmelidir. 16.7.1921 yılında toplanan "Maarif Kongresi"nde açış konuşması yapan ATATÜRK, üyelere:

"Bu kongreden, çizilmiş eski yollarda alalede yürümenin tarzi hakkında fikir alış-verişi yapılmasını değil, belki, ortaya koyduğumuz şartlara uyan yeni bir sanat ve marifet yolu bulup millete gösterilmesini ve genç kuşakları o yolda yürütmek için rehber olunması gibi mukaddes bir hizmet bekliyoruz."

diye seslenirken, yenileşmeyi, gelişmeyi işaret etmiştir. Birikmiş bilgi, gelişme için kullanıldığı ölçüde değerlidir. Bu (69) yıl önce vurgulanmıştır.

Eğitimde İkilem

Osmanlı imparatorluğunun son yıllarında, geleneksel, dine dayalı uhrevi eğitim veren medreseler yanında akli ilimlere yer veren mektepler açılmış, mektep "asri" bilimi, medrese dini öğretmeye devam etmiştir. Bu farklı okullar toplumda farklı yaşam felsefesine sahip farklı güç odakları oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilânıyla birliğe gidişe rağmen, 1940'lardan beri, mektep-medrese ikileminin, farklı ad ve biçimler alarak paralel alt sistemler halinde canlandırıldığı görülmektedir. İlk, Orta, Lise paralelinde kuran kursu-din lisesi çizgisi oluşmuş, özellikle orta eğitim düzeyinde bu paralellik adeta bir rekabete dönüşmüştür. Din lisesi mezunları, kendilerini normal lise eğitimi gören bireyler olarak görmektedirler. Din liselerinin bir meslek okulu mu-ki bu amaçla kurulmuşlardır-, yoksa, yüksek eğitime öğrenci hazırlayan kurumlar mı olduğu konusu açıklığa kavuşturulmamıştır. Bu konu millî eğitim sistemi yönünden olduğu kadar din liselerine devam eden çocuklarımız açısından da önemlidir. Amaçta birleşen kurumların programları ve tabelaları da birleşir. Amaç ve işlev yüksek öğretimse, programlar ve adlarda birliğe gidilmesi sağlıklı bir gelişme olacaktır. En azından istihdama yeter bir sayının üstünde kalacak kurumlar için bu gerçekleşmelidir.

Orta eğitim genelde bir ortak kültür kurumunda alınır. İş gücüne ihtiyaç duyulan alanlarda, bu ortak kültüre ek olarak beceriye dönük etkinliklere yer verilir. Bu itibarla, özellikle orta eğitimde görülen ikilem, yerini, bütün çocuklarımızın almaları gereken kültürde ortaklık, becerilerde zenginlik sunan programlara bırakmalıdır. Bu, toplum değerlerinin gelecekte eğitim eliyle dağılmaması için önem taşımaktadır. 3 Mayıs 1920 günü T.B.M.M. de okunan hükümet programında Millî Eğitimin ilkelerinden biri "Bütün okulları, bilimsel ve çağdaş doğrultuda yeniden düzenlemek" şeklinde ifade edilmiştir. 14.8.1923 günü, Cumhuriyetin ilanından 2,5 ay önce TBMM de okunan hükümet programında "Millî eğitim politikasında eğitim birliği esastır" denmiştir. Bu noktada, kendimizi 66 yıl geriden izlediğimiz gibi paradoksal bir yargıya varmanın haklılığı da belirmektedir.

Millî Eğitimde 1930 lardan bu yana "müfredat programı" deyimini terkedilmiş, yerini "ilkokul programı" "Orta öğretim programı" ifadeleri almıştır. son yıllarda, millî eğitim çevrelerinde "müfredat programı" deyiminin dirildiğine şahit olunmaktadır. Burada konu, bir sözcük sorunu olmaktan çok, sözcüğün yüklü olduğu kavramla ilgilidir. Bilindiği gibi "müfredat" arapça

Eğitim programından müfredat programına

müfredat sözcüğünden gelmekte, tekil olguların arka arkaya sıralanmasından oluşan bir listeyi ifade etmektedir. Buna göre “müfredat programı” “ders listesi” anlamını yansıtmaktadır. Oysa, güncel kavramsal yapı içinde “eğitim programı”, devletin eğitim politikasıyla eğitim uygulamaları arasında köprü görevi üstlenmekte, başka bir ifadeyle politikayı uygulamaya dönüştüren bir araç anlamına gelmektedir. Bu görevi yaparken de, milli eğitim amaçlarının analizine, öğretim/öğrenim sistemlerine, konuların paketlenmesine yer verilmekte, bu kapsam içinde, zamanlama, öğretim ve iletişim araçları, maliyet-verim vb. yapısal boyutlara ilişkin araştırmalardan yararlanılmaktadır. Bu işlemlerde en son amaç ise öğrenci başarısını yani verimi gerçekleştirmektir. Müfredat anlayışında kilit kavram ise bir konunun aktarımından öteye geçmemektedir. Eğitim programı kavramını, aktarılabilecek konuların kısır bir listesi anlayışına dönüştürmekle çocuklarımız için sağlanan eğitim etkinliklerinin kapsamının ve anlamının da sınırlandırıldığı gözden uzak kalmamalıdır.

Türk toplumunun geleneksel özelliklerinden biride, başarıda yeteneğe büyük ölçüde yer verilmesidir. Uzun yıllar ülkemizde yükselmek için belli bir sosyal sınıf mensubiyeti gerekmemiş, Avrupa eğitim sistemlerinde ikinci dünya savaşı sonrasına kadar görülen okul aristokrasisine yer verilmemiştir. Tarihçi Busbeg, 1881 yılında, doğumun Türklere hiçbir ayrıcalık getirmediğini, sistemde görevi, bireyin istidat ve yeteneklerinin tayin ettiğini yazar. Cumhuriyet hükümetleri, bu önemli eğitim geleneğini uzun yıllar korumuşlardır. Cumhuriyetin gereksindiği kadroları eğitmek için sınavla seçilen gençler, İstanbul’da, saraylardan yatılı okula dönüştürülen eğitim kurumlarında yetiştirilmişlerdir. Bu gelenek bu gün, bir kaç kurum dışında sürdürülmemekte, ağırlık, hızla yeteneğe dayalı başarıdan mali güce dayalı başarıya kaymaktadır. Bunu bir ölçüde açmakta yarar vardır.

Cumhuriyetimizin ilk çeyrek yüz-yılında, özel okullar, devlet okullarında başarılı olamayanların nisbeten rahat diploma alabilmek için gittikleri kurumlardı. İstanbul’da birkaç okul bu yönde hizmet vermektedir. Bu durum, kuşkusuz, özel okullar için eğitsel bir rol olarak değerlendirilemez. Ancak bu gün, özel okullarımız, daha nitelikli ve ayrıcalıklı eğitim görmek isteyenlere ve ücret verebilenlere hitap etmektedir. Haklı olarak çocuklarımızın daha nitelikli eğitim görmelerini isteyenler,

genellikle, programların etkinliğine ve çoğu zamanda modern dillere önem veren özel okullara talebi arttırmaktadırlar. Bu talep fazlası, kontenjan sorunu doğurmakta ve özel okullar sınavla öğrenci almak durumunda kalmaktadırlar. Giriş sınavları ülkemizde, dersane olgusunu yaratmış ve nitelikli eğitim görmede bu dersaneler önşart haline gelmiştir. Dersaneler, bu gün, büyük harcamalar gerektiren birer ara eğitim kurumu konumundadır. Buna göre, okul-öncesi/üniversite arası kamu okulları, öğrencilerine, ücretli dersaneler ile adeta elele, birlikte hizmet vermektedirler. Kamu okullarının tek başlarına yeterlikleri tesadüfi olmaktadır. İkinci dünya savaşına kadar, nisbeten seçkin bir gruba nitelikli eğitim veren kamu okulları, okullaşma oranları arttıkça, perestij ve değeri özel okullara devretmişlerdir. Kamu okulları, bireye gelişme şansı sağlamaktan çok, sıradan diploma veren kurumlar haline gelmiştir. Milli eğitim sistemi, ancak belli bir ücreti verebilenlerin daha nitelikli öğrenim gördükleri ve üst kurumlara dersane desteğiyle gidebildikleri bir çark haline gelmiştir. Bireyin yetenekli olması yetinemekte, fakat, iyi yetişmesi için mali güce sahip olması gerekmektedir. Normal lisede okuyan üstün yetenekli bir öğrencinin nitelikli öğrenim görme şansı, paralı destek gören öğrencilere göre daha az görülmektedir. Kalkınan toplumumuzda, okulun, nitelikli öğrenci yetiştirmesi, rolünü başka kurumlara yüklememesi ve eğitimde yetenekten mali güce kayan olanak terazisinin tamiri için kamu okullarına nitelikli öğretmen yetiştirme seferberliğine girişilmesi önem taşımaktadır.

14.8.1923 günü, (66) yıl önce TBMM de okunan hükümet programında "Öğretmenliğin özel bir meslek haline getirilmesi ve menşesi sağlanması" hakkındaki yasanın meclise sunulduğu ifade edilmektedir. Öğretmen eğitimi eğitim şuralarının da en önemli konusunu oluşturmuştur. Özellikle (11)ci şura, gündemini, bu önemli konuya hasretmiş, ve şuradan hemen sonra, milli eğitim bakanlığınca hazırlanan öğretmen eğitimi program modelleri ilgili üniversite rektörlüklerine dağıtılmıştır.* Bu modellerde öğretmenlerin hizmet-öncesi eğitim programlarında yer alması istenen öğretmenlik bilgisi, alan ve genel kültür dersleri yer almıştır. Şu varki Milli Eğitim Bakanlığının son yıllarda, öğretmen eğitimi anlayışında 66 yıl değil 130 yıl geriye düştüğü gözlenmektedir. 1848 y-

**Öğretmenlik
meslek mi?**

ından beri öğretmen okulları, öğretmeni alan ve meslek bilgisi vererek yetiştirirken, bu gün Milli Eğitimde bir kısım öğretmen önce kadroya tayin edilmekte, sonra da; öğretmenlik mesleğini kısa ve

* Milli Eğitim Bakanlığınca, 6.9.1983 gün ve 313-11019 sayılı yazı ile YÖK'e yollanan "Öğretmen Eğitiminde Gözönünde Bulundurulacak Esaslar" başlıklı (7) sahifelik aksiyon planı

yoğun kurslarda öğrenmektedir. Aynen, preklinik programları bitiren bir tıp öğrencisinin, doktor tayin edilip, klinik uygulamaları sıradan hastanede öğrenmesi gibi. Öğretmenlik bilgisine ilişkin derslerde başarısız olanlar ne oluyor? öğretmenlik bilgisi olmayanlar, öğretmenliğe giriş sınavına nasıl alınırlar? onbinlerce kişi bu sınavlara girmektedir. Bunlar arasından binlercesi'nin öğretmenliğe ilişkin formasyonu bulunmamaktadır. Eğitim tarihimizde ihtiyaç nedeniyle zaman zaman hizmet-içi eğitim yoluyla öğretmenliğe personel alınmıştır. Bu gün ülkede, öğretmen eğitimi veren "21" eğitim fakültesi hizmet verirken, bu fakültelerin mezunlarının en başarılı olanlarını seçme imkânı varken, yeni yatırımlar gerektiren bu gibi kurs uygulamalarına neden başvurulduğunu anlamak güç olmaktadır.

Eğitim kalyonunun yürütülmesinde pusla, sorunların çözümünde reçete özündedir Atatürk'ün "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" sözü; her zaman ve koşulda geçerli olan bir reçete. Eğitimde bilimsel içerik, araştırmalara dayalı çabalarla oluşur. Araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak varılan kararlar uygulamaya yön çizer. Yasalar, milli eğitim

Eğitimde

Teori-araştırma ve
uygulama bütünlüğü

politikasının geliştirilmesini, bu politikayı uygulamaya dönüştürecek programların hazırlanmasını, uygulamanın denetlenmesini Milli Eğitim Bakanlığına yüklemiştir. Ancak bütün bu çalışmaların kaynağının bilimsel

araştırma olduğu hatırlanmalıdır. Milli eğitimde, görevin verdiği yetkiye dayalı kararlar, araştırma sürecinden süzüldükten sonra verirse yol gösterici niteliği olabilir. Bu bakımdan, eğitim politikası, programlar, öğretim ve denetim vb. mekanizmaları yürüten Milli Eğitim Bakanlığının, bir "*Milli Eğitim Araştırmaları Merkezi*" ne ihtiyacı vardır. Böyle bir merkezde yapılacak araştırmalar teori, politika ve uygulamaya yön çizecek ve eğitimde de en hakiki mürşidin ilim olduğu inancı kuramsallaşmış olacaktır.